

Lê Hoàng Vinh

CA DAO VỀ QUAN HỆ GIA ĐÌNH

Trong dân gian người ta thường gọi: Gia đình là tế bào của xã hội, giữa sự tiếp giao trong gia đình với xã hội có mối quan hệ tuy khác nhưng lại mật thiết với nhau.

Những câu ca dao được lưu truyền từ đời này đến đời khác thì được hướng nhiều vào các quan hệ tình cảm trong gia đình, có những lúc diễn tả rất gay gắt và phản ánh sự xung đột trong gia đình nông thôn, nhất là ở thời kỳ phong kiến.

Tình mẫu tử được thể hiện rất nhiều trong câu ca dao, nó thể hiện một cách thiết tha ở lời ca của những người con gái lấy chồng xa.

Quê mẹ nói lên sự gắn bó mật thiết giữa tình mẫu tử và tình quê hương.

-Chiều chiều ra đứng bờ sông
Muốn về quê mẹ mà không có đò!

-Vẳng nghe chim vịt kêu chiều
Bâng khuâng nhớ mẹ chín chiều ruột đau!

-Chiều chiều ra đứng ngã sau
Trông về quê mẹ ruột đau chín chiều!

Cái tình mẫu tử trong gia đình đã nói lên công ơn cha mẹ, mà mọi người trong xã hội ai ai cũng tuân theo:

-Công cha như núi Thái Sơn

Nghĩa mẹ như nước trong nguồn chảy ra
Một lòng thờ mẹ kính cha
Cho tròn chữ hiếu mới là đạo con

Hay:

-Mẹ già như chuối ba hương
Như xôi nếp một, như đường mía lau.

-Mẹ già ở túp lều tranh
Sớm thăm tối viếng mới đành dạ con.

- Ngồi buồn nhớ mẹ ta xưa
Miệng nhai cơm búng, lưỡi lừa cá xương.

-Ngó lên Hòn kẽm Đá Dừng
Thương cha nhớ mẹ quá chừng bạn ơi!

Trong gia đình cũng nổi lên tình vợ chồng mà xưa nay ca dao đã có rất nhiều câu đã gắn bó trong tình cảm vợ chồng:

-Chồng em áo rách em thương
Chồng người áo gấm xông hương mặc người.

- Đôi ta lên thác xuống ghềnh
- Em ra đứng mũi để anh chịu sào.

Nếu gặp phải người chồng hư đốn, siêng ăn, nhát làm thì người vợ cũng chỉ biết than trách phận mình, rồi cũng phải lo liệu cho chồng:

-Chồng em nó chẳng ra gì
Cổ tôm xóc đĩa nó thì chơi hoang.
Nói ra xấu thiếp hờ chàng
Nói giận nó phá tan hoang cửa nhà
Nói đây chỉ có chị em ta
Còn năm thúng thóc bán mà lo toan
Lấy tiền trả nợ cho chồng
Còn ăn hết nhịn để thoả lòng chồng em.

Gặp phải người chồng theo nghiệp đèn sách thì người vợ phải lo toan tính làm ăn để nuôi chồng ăn học:

-Canh một dọn cửa, dọn nhà
Canh hai dẹt củi, canh ba đi nằm
Canh tư bước sang canh năm
Thức anh dậy học, còn nằm làm chi?
Một mai vua mở khoa thi
Bảng vàng ghi rõ tên anh sáng ngời
Bỏ công cha mẹ sinh thời
Tiền lưng, gạo bị cho anh vào trường
Nhân dân đón rước bên đường
Ngựa anh đi trước, võng nường theo sau.

Nhưng khi người con gái về nhà chồng gặp phải cha mẹ chồng khắc nghiệt, thì:

-Thương chồng phải khóc mụ gia
Hỏi tôi với mụ có bà con chi

Hay:

-Cô kia cấp nón đi đâu
Tôi là con gái làm dâu bỏ về
Mẹ chồng ác nghiệt đã ghê
Tôi chẳng ở được tôi về nhà tôi.

Ngày nay thì con ượng dâu cha mẹ phải lo cho – Còn ngày xưa cha mẹ đặt đâu con phải ngồi đấy, nếu có phản ứng thì mang tội bất hiếu, thôi thì thốt ra đôi câu để đỡ tuổi lòng:

-Mẹ cha bú mớm nâng niu
Tội trời xin chịu, không yêu bằng chồng
-Tay mang khăn gói sang sông
Mẹ kêu mặc mẹ, có chồng em theo

Hay :

-Mẹ em ửng thúng xôi nèn
Thích con lợn béo, tham tiền cảnh hưng
Em đã bảo mẹ rằng đừng
Mẹ mừng, mẹ thích, mẹ bưng ngay vào.
Bây giờ chồng thấp vợ cao
Như đôi đũa lệch, xáp vào đời em.

Rồi người con gái cũng cứng rắn phản ứng lại với chồng, thể hiện:

-Chồng gì anh, vợ gì tôi.
Chẳng qua là cái nợ đời chi đây
Vô phúc gặp phải chồng già
Ra đường họ hỏi là cha hay chồng?

Duyên phận người con gái đôi khi phải làm vợ nhỏ cho một ai đó, thì phải chịu cam phận như Hồ Xuân Hương:

-Chém cha cái kiếp lấy chồng chung
Kẻ đắp chăn bông, kẻ lạnh lùng.
Cũng đành cam chịu lẽ loi, nên chỉ biết nghe người đời diễn tả cho:
- Lấy chồng làm lẽ khổ thay
Đi cấy, đi cày chị chẳng kể công
Đêm về chị giữ lấy chồng
Chị cho mảnh chiếu nằm không nhà ngoài
Sáng dậy chị kêu “bớ hai”!
Dậy mà nấu cám, thái khoai, đâm bèo...

Ở thời phong kiến, có chồng phải đi lính đánh thuê, người vợ ở nhà vò vớ đợi chồng, để rồi được thể hiện trong câu ca trong dân gian:

- Ba năm trấn thủ lưu đồn.
Ngày thời canh điểm, tối dồn việc quan.

Đón tre chẻ gỗ trên ngàn.
Hữu thân, hữu khổ, phàn nàn cùng ai.
Bữa ăn măng trúc măng nai.
Khổ đời lính tráng, lấy ai bạn cùng.

Hay:

- Lắng nghe tiếng khóc nữ non.
Có phải vợ lính, ôm con đợi chồng.

* Trong gia đình, còn thể hiện qua ca dao những anh chàng hèn nhát, chỉ biết ăn mà không lo làm, để rồi được thể hiện:

- Ăn no rồi lại nằm khoèo.
Nghe đục trống chèo, bế bụng đi xem.

- Con cò là con cò quăm
Mày hay đánh vợ, mày nằm với ai?

* Người đàn bà quá khổ cực vì chồng, đôi lúc rồi phải sa ngã vào lòng của các chàng trai mất nết:

- Hai tay cầm hai quả hồng.
Quả chát phần chồng, quả ngọt phần trai.
Đêm nằm ôm rốn thờ dài.
Thương chồng thì ít, thương trai thì nhiều.

* Ngày xuân nhấp chén trà tàu, nhắc lại đôi ba câu ca dao để phản ánh chuyện gia đình Việt Nam, thể hiện qua các câu hò mà dân gian đã truyền khẩu.

* Để khép lại bài viết này trong tập Xuân Kỷ Sửu của Hội Văn nghệ Dân gian Thành phố Đà Nẵng. Tôi mượn hai câu đối thể phú của một tác giả đời xưa:

- Xuân khứ xuân lai xuân bất tận
Xuân đi xuân lại vẫn còn xuân.
